

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми «**ФОРМУВАННЯ ЗМІСТОВОГО КОМПОНЕНТУ ЧИТАЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗНМ**»

Виконала:
студентка KorL1-M119z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія. Спеціальна психологія
Чухліб Ольги Русланівни

Керівник:
Вержиховська О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Мілевська О.П.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та спеціальних
методик

Кам'янець-Подільський 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТОВОГО КОМПОНЕНТА ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗНМ	7
1.1. Навички читання, читацька діяльність та етапи її розвитку.....	7
1.2. Особливості змістової обробки текстів дітьми із ЗНМ.....	16
Висновки до першого розділу	30
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ЗМІСТОВОГО КОМПОНЕНТУ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗНМ	33
2.1. Завдання та зміст констатувального етапу експерименту.....	33
2.2. Аналіз результатів виконання констатувального етапу дослідження.....	45
Висновки до другого розділу.....	51
РОЗДІЛ 3. ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЗМІСТОВОГО КОМПОНЕНТУ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗНМ	53
3.1. Методичний аспект формування змістового компонента читацької діяльності у молодших школярів із ЗНМ.....	53
3.2. Методика формування навичок читацької діяльності у молодших школярів із ЗНМ.....	58
Висновки до третього розділу.....	66
ВИСНОВОК	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Важливим напрямком у вивченні змістового компонента читання у дітей з порушеннями мовлення є розробка превентивного впливу. Особлива увага приділяється особливостям і варіантів можливих порушень у розвитку основ читацької компетентності - здатності перетворювати зміст тексту в зміст особистого досвіду читача. Наше дослідження спрямоване на вивчення особливостей становлення читацької діяльності дітей з порушенням мовлення – оволодіння практичними навичками перцептивно-змістової обробки тексту при переході до самостійного читання. На даному етапі в учнів із ЗНМ можливе виникнення труднощів, обумовлених їх мовленнєвими та когнітивними особливостями. Це дозволяє говорити про необхідність створення спеціальних умов для попередження порушень перцептивно-змістової обробки текстів, і одним із завдань пропедевтичного впливу має стати цілеспрямоване формування навичок роботи з текстом на предметно-денотативному, лінгвістичному та концептуально-оціночному рівнях.

Важливим аспектом у вирішенні проблеми навчання читання дітей з порушенням мовленнєвого розвитку, зокрема загальним недорозвитком мовлення, можна розглядати пошук нових засобів і прийомів, спрямованих на формування перцептивно-змістових навичок учнів. Одним з таких засобів виступає спеціально розроблений текст. У науковій і методичній літературі виділяють, з одного боку, навчальні тексти і вимоги до них, що забезпечують більш ефективно оволодіння навчальним матеріалом з того чи іншого предмету учнями з порушеннями мовлення (Н.С. Гаврилова, О.П. Мілевська, Л.А. Тиша, О.М. Ткач), а, з іншого боку, спеціальні (модельні) тексти, що використовуються для корекції порушень усного мовлення (Н.Л. Крилова, М.К. Шеремет), для формування у дітей з ЗНМ прийомів аналізу тексту (О.Л. Гончарова, Є.Ф. Соботович), в тому числі й за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм (О.І. Кукушкіна, Е.Л. Гончарова, Т.К. Королівка, Т.І.

Куровець). Але, на наш погляд, недостатньо вивчені можливості використання спеціального тексту при формуванні розуміння його предметно-денотативного, лінгвістичного і концептуально-оціночного рівнів.

Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених питань зумовили вибір теми дипломної роботи магістра **«Формування змістового компоненту читацької діяльності в молодших школярів із ЗНМ»**.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та розробці змісту логопедичної роботи з формування змістового компоненту читацької діяльності молодших школярів із ЗНМ, інтегрованих в загальноосвітній процес.

Об'єкт дослідження: процес формування змістового компоненту читацької діяльності молодших школярів з ЗНМ.

Предмет дослідження: зміст і засоби корекційної роботи з формування розуміння молодшими школярами з ЗНМ тексту на предметно-денотативному, лінгвістичному та концептуально-оціночному рівнях.

Гіпотеза дослідження: особливості мовленнєвого та когнітивного розвитку дітей з ЗНМ і несформованість навичок перцептивно-змістової обробки тексту можуть обумовлювати труднощі формування розуміння на предметно-денотативному, лінгвістичному і концептуально-оціночному рівнях тексту при читанні. Ефективному становленню змістового компоненту читацької діяльності молодших школярів з ЗНМ сприятиме логопедична робота, що включає цілеспрямоване формування навичок перцептивно-змістової обробки тексту на його різних рівнях. Важливим засобом формування перцептивно-змістових навичок можуть виступати спеціальні тексти, організовані в блоки з урахуванням цільового, змістового та технологічного компонентів логопедичного впливу.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. З'ясувати теоретичні та методичні основи формування змістового компоненту читання у молодших школярів і з ЗНМ.

2. Емпірично вивчити рівень сформованості змістового компоненту читацької діяльності у молодших школярів і з ЗНМ.

3. Розробити зміст і засоби логопедичної роботи з формування змістового компоненту читацької діяльності у молодших школярів із ЗНМ.

Методи дослідження: відповідно до визначеної мети, поставлених завдань застосовувались наступні методи дослідження: аналіз лінгвістичної, психолінгвістичної, психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження; аналіз анамнестичних даних, вивчення психолого-педагогічної та медичної документації; аналіз продуктів мовленнєвої діяльності у вигляді відповідей на питання та переказів прочитаних текстів; психолого-педагогічний експеримент; методи обробки отриманих результатів: кількісний і якісний аналіз.

Експериментальна база дослідження. Новоселицький районний ліцей Новоселицької міської ради Новоселицького району Чернівецької області, Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів технологічного профілю № 33, Чернівецька загальноосвітня школа I-III ступенів №24 ім. О. Кобилянської.

Теоретична значущість полягає у з'ясуванні теоретичних та методичних основ формування змістового компоненту читання у молодших школярів із ЗНМ.

Практичне значення полягає в емпіричному вивченні рівня сформованості змістового компоненту читацької діяльності у молодших школярів із ЗНМ; розробці змісту та засобів логопедичної роботи з формування змістового компоненту читацької діяльності у молодших школярів із ЗНМ.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Формування змістового

компоненту читацької діяльності в молодших школярів із ЗНМ».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВОК

Теоретико-практичний аналіз проблеми формування змістового компонента читацької діяльності в молодших школярів із ЗНМ дав нам змогу зробити наступні висновки.

У навичках читання розрізняють читання вголос і мовчки. Процес читання вголос яскраво виражений артикуляційними рухами читача, а процес читання мовчки, зовні ніяк не виражений. На початкових етапах оволодіння навичками читання переважає читання вголос. У міру оволодіння навичкою читання частка беззвучного читання зростає.

Складна структура читацької діяльності включає до свого складу текст, процес читання та його результат. При цьому процес читання в кінцевому підсумку являє собою спрямовану складну перцептивно-змістову діяльність з обробки писемного тексту, основою якої є автоматизовані дії (операції). Читач і автор тексту здійснюють читацьку діяльність, впливаючи на процес читання та його результат.

З позиції психолінгвістичного підходу, читання визначається як перцептивно-змістова діяльність з обробки писемного тексту, спрямована на набуття людиною соціального досвіду. Читацька діяльність в своєму становленні спирається на навички читання та характеризується складною структурою, що включає до свого складу текст, процес читання та його результат. У процесі свого розвитку читацька діяльність проходить ряд етапів, ефективне становлення яких залежить як від сформованості психофізіологічних, психологічних і лінгвістичних особливостей читача, так і від рівня розвитку перцептивно-змістових навичок, що входять до складу даної діяльності.

Розуміння тексту слід розглядати в єдності його процесуальної та результативної сторін. Багаторівневий процес змістової обробки передбачає здійснення певних навичок взаємодії читача з текстом. А результативність розуміння прочитаного тексту залежить, з одного боку, від структурно-

семантичних і лінгвістичних особливостей самого тексту, з іншого боку - від специфіки мовленнєвого і когнітивного розвитку читача. Текст являє собою багаторівневе утворення та включає концептуально-оціночний (або змістовий), предметно-денотативний рівні та рівень засобів і способів вираження його змісту (або лінгвістичний).

Аналіз спеціальної літератури дозволяє говорити про те, що мовленнєві та когнітивні особливості дітей із ЗНМ надають вплив на процес засвоєння та розвитку читання. Причому, відзначаються як труднощі оволодіння операціями читання, так і неповноцінність його результативності.

Специфіка порушення при загальному недорозвитку мовлення призводить до затримки в певній групі дітей періоду становлення навичок читання, породжує проблеми формування специфічних операцій читання, обумовлює неможливість самостійно, без спеціального впливу, долати помилки читання. Труднощі змістового сприйняття тексту зустрічаються в учнів із ЗНМ як на початковому етапі навчання, так і в старших класах.

Аналіз науково-методичної літератури, присвячений методиці навчання читання молодших школярів, дозволяє говорити про недостатню ефективність загальнодидактичних прийомів і відведених термінів для навчання читання дітей із ЗНМ, інтегрованих в загальноосвітній процес. Методика логопедичного впливу щодо формування читання, на нашу думку, недостатньо враховує багаторівневість писемного тексту, а також труднощі учнів із ЗНМ в оволодінні процесом змістової обробки тексту, що призводить до низької результативності розуміння.

Особливості когнітивного і мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ впливають на формування навичок перцептивно-змістової обробки тексту, тому при вивченні труднощів формування змістового компонента читання необхідно їх дослідження.

На наш погляд, для повноцінного здійснення процесу читання й адекватного розуміння прочитаного учнями з порушенням мовленнєвого розвитку необхідно проведення спеціально організованої роботи з

формування навичок перцептивно-змістової обробки тексту на предметно-денотативному, лінгвістичному та концептуально-оціночному рівнях, яка б враховувала своєрідність мовленнєвого та психічного розвитку дітей із ЗНМ.

Метою даного етапу дослідження було виявлення особливостей перцептивно-змістової обробки тексту, який читається учням початкових класів загальноосвітньої школи із ЗНМ з позиції багаторівневої організації даного процесу. Відповідно до мети дослідження були визначені наступні завдання: вивчити стан розуміння прочитаного тексту з позиції його результативності у молодших школярів на різних щаблях їх початкової освіти; дослідити вплив сформованих перцептивно-змістових навичок, які забезпечують розуміння предметно-денотативного, формально-лінгвістичного та концептуально-оціночного рівнів тексту, на результативність їх усвідомлення; дослідити вплив мовленнєвих і когнітивних особливостей молодших школярів із ЗНМ на розвиток процесуального і результативного компонентів перцептивно-змістової обробки тексту.

У процесі дослідження встановлено залежність між сформованістю навичок перцептивно-змістової обробки тексту і труднощами розуміння різних рівнів тексту при читанні. Була виявлена тенденція до більш успішного формування розуміння предметно-денотативного рівня тексту у всіх молодших школярів. Для учнів з типовим мовленнєвим розвитком розуміння лінгвістичного рівня тексту не представляло труднощів, у той час як для школярів із ЗНМ розуміння даного рівня тексту виявилось найскладнішим. Найбільш складним для учнів з типовим мовленнєвим розвитком виявилось розуміння концептуально-оціночного рівня тексту, проте, даний результат у цієї групи дітей все ж вище, ніж у школярів із ЗНМ. Отримані результати дослідження дозволяють говорити про необхідність спеціально організованої роботи з формування навичок перцептивно-змістової обробки на предметно-денотативному, лінгвістичному і концептуально-оціночному рівнях читання текстів з молодшими школярами,

які мають загальний недорозвиток мовлення, що, на наш погляд, може підвищити результативність розуміння в цілому.

У логопедичній теорії та практиці накопичений певний досвід попередження й усунення порушень читання у дітей із ЗНМ. У корекційній роботі акцент переважно робиться на усунення порушень технічної сторони читання. В останні роки особлива увага стала приділятися розробці проблеми формування змістового компонента читацької діяльності. Особливе місце відводиться формуванню читацьких операцій або навичок роботи з текстом. Але, на наш погляд, недостатньо при розробці методики корекційної роботи враховується багаторівневий характер тексту та можливості використання спеціально розроблених текстів для розвитку навичок взаємодії з ним.

Завданнями формувального етапу дослідження є: проаналізувати структурно-змістовний компонент програми навчання читання, яка реалізується в початковій ланці загальноосвітньої школи, її методичну реалізацію з позиції її спрямованості і забезпечення формування змістового компонента читацької діяльності учнів; проаналізувати стан методичної підтримки особливих освітніх потреб учнів із ЗНМ в оволодінні ними змістового компонента читання в умовах навчання в загальноосвітній школі.

Основними освітніми лініями читання визначені наступні: забезпечення повноцінного сприйняття літературного твору, глибини розуміння учнями тексту і специфіки його літературної форми. Виявлення точки зору письменника, формування позиції читача; реалізація системи роботи над навичками самостійного читання; включення учнів в емоційно-творчу діяльність в процесі читання; формування літературознавчих уявлень, необхідних для засвоєння літератури як мистецтва слова; розширення кола читання учнів, створення літературного простору, відповідного віковим особливостям дітей.

в основу системи корекційного впливу, спрямованого на формування змістового компонента читацької діяльності молодших школярів із ЗНМ були покладені наступні принципи: діяльнісний, який передбачає, що

навчання читанню має будуватися з позиції формування і розвитку самого читця і, перш за все, спеціальних навичок роботи з текстом, а також його емоційно-мотиваційної сфери; принцип пропедевтичної спрямованості – створення необхідних умов для оволодіння різними рівнями змістової обробки текстової інформації на початкових етапах формування змістового компонента читання; системного підходу в корекції порушень читання, який орієнтує на вивчення стану змістового компонента читання, аналіз його порушень, визначення комплексу корекційної стратегії, яка передбачає цілеспрямований розвиток функціонального базису та формування навичок роботи з текстом на різних рівнях писемного тексту; принцип єдності індивідуалізації та диференціації навчання свідомого читання – передбачає організацію заходів, спрямованих на створення комфортних умов групової роботи для всіх учнів і кожного учня, зокрема, з урахуванням стану вербальних і невербальних компонентів функціонального базису читання, а також застосування заходів заохочення та стимуляції учнів до активної роботи; загальнодидактичні принципи – наочності та доступності матеріалу, поступового переходу від простого до складного.

Метою організаційно-навчального етапу дослідження була реалізація змісту логопедичної роботи з учнями з ЗНМ, яка спрямована на формування навичок перцептивно-змістової обробки тексту на його предметно-денотативному, лінгвістичному та концептуально-оціночному рівнях.

На даному етапі нами були поставлені наступні завдання: сформувати навички перцептивно-змістової обробки тексту на його предметно-денотативному рівні; сформувати навички перцептивно-змістової обробки тексту на його лінгвістичному рівні; сформувати навички перцептивно-змістової обробки тексту на його концептуально-оціночному рівні.

Було встановлено опосередкований вплив цілеспрямованого логопедичного впливу з формування навичок, що забезпечують розуміння лінгвістичного рівня тексту на становлення розуміння його концептуально-оціночного рівня. Отже, при організації корекційної роботи з дітьми із ЗНМ

особливу увагу необхідно приділяти формуванню навичок роботи з текстом на лінгвістичному рівні, що з одного боку, пов'язано зі структурою мовленнєвого порушення, з іншого, підвищує результативність розуміння концептуально-оціночного рівня тексту.

Важливим засобом оптимізації логопедичної роботи може виступати текст. Основними вимогами до процесу використання цих текстів повинні бути: впорядкування текстів відповідно до відпрацювання навичок перцептивно-змістової обробки, що забезпечує цілеспрямоване формування розуміння кожного рівня тексту; кожна група текстів, орієнтована на відпрацювання певної навички взаємодії з текстом (або операції перцептивно-змістової обробки тексту) повинна являти собою цілісну вправу, яка передбачає поступове (поетапне) ускладнення завдань; кількість текстів і варіативність завдань, які пропонуються до них, повторюваність вправ одного типу повинні визначатися індивідуальними особливостями дітей із ЗНМ, зумовлених специфікою їх мовленнєвих і пізнавальних функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алтухова, Т.А. Коррекция нарушений чтения у учащихся начальных классов школы для детей с тяжелыми нарушениями речи: дисс....канд. пед. наук: 13.00.03. М, 1995. 233 с.
2. Бабина Г.В. Системный подход в формировании грамматического строя речи у учащихся школы для детей с тяжелыми нарушениями речи. М. : МГПИ, 1995. 170с.
3. Бабина Г.В. Исследование возможностей концептуального анализа текста у детей с нарушениями речи. *Вариативные стратегии сопровождения учащихся с нарушениями письма и чтения: материалы IV международной конференции Рос. ассоциации дислексии*. М. : МГПУ, УРАО ИКП. 2009. С. 11-15.
4. Білоус М. Робота з учнями, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку : засіб подолання порушень усного і писемного мовлення. *Дефектологія*. 2008. № 7. С. 51-55.
5. Белякова Л.И. К проблеме изучения дисграфии и дислексии. М. : Педагогика, 1997. 167 с.
6. Блінова Г.Й., Т.В. Пічугіна. Дидактичний матеріал для подолання вад читання та письма у дітей. К. : Благовіст, 2004. 300 с.
7. Богатырева И.Р. Исторический аспект изучения нарушений письма и чтения за рубежом. Нарушение письма и чтения: теоретический и экспериментальный анализ. М. : НИИ Школьных технологий, 2008. 140с.
8. Бугайова І. Запобігання дисграфії та дислексії у дітей. *Дефектолог*. 2010. № 2. С. 10-14.
9. Борисова С.В. Формирование стратегий смыслового чтения текстовой информации у младших школьников : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. М., 2012. 23 с.
10. Брыгина А.В. Лингвистические принципы адаптивования художественного текста : автореф. дис.. канд. филол. наук : 10.02.01. М.,

2004. 22 с.

11. Васильева, Г.Н. Оптимизация процесса обучения чтению младших школьников с тяжелыми нарушениями речи: дис... канд. пед. наук: 13.00.03. М., 2004. 147 с.

12. Выготский Л.С. Предистория письменной речи. М. : Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1996. 204 с

13. Гаврилова Н.С. Методика формування та стимуляції вимови фонем. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць* / за ред. О.В. Гаврилова, В.М. Синьова. К-П : ПП Медобори-2006, 2019. Вип.13. С. 18-37.

14. Гончарова Е.Л. Ранние этапы становления читательской деятельности в норме и при отклонениях в развитии: автореферат дисс....д. псих, н.: 19.00.10. М., 2009. 40с.

15. Горбунова С.Ю.Формирование прогностических операций в процессе обучения чтению младших школьников с системными нарушениями речи: дисс....канд.пед.наук: 13.00.03 . М., 2001. 173 с.

16. Граник Г.Г. Проблемы чтения и понимания в исследованиях лаборатории психологического института РАО. *Материалы 16 научно-практической конференции по психологии, философии и педагогике чтения : чтение и познание*. М., 2012. С. 18-22.

17. Грибова О.Е. К проблеме изучения стратегий понимания содержания текста: когнитивное и коммуникативное развитие школьников с дислексией: интегративный подход. М. : Национальный книжный центр, 2011. С. 99 -106.

18. Довідник учителя-логопеда / авт.-упор. С.М. Лупінович. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 122 с.

19. Егоров Т.Г. Психофизиология овладения навыком чтения и письма. М. : Просвещение, 1983. 141 с.

20. Ефименкова Л.Н., Садовникова И.Н. Исправление и предупреждение дисграфии у детей. М. : Просвещение, 1982. 85 с.

21. Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов. М. : Просвещение, 1991. 224 с.
22. Каше Г.А. Исправление недостатков произношения, чтения и письма учащихся. М. : Педагогика, 1980. 204 с.
23. Колповская И.К. Влияние недоразвития речи на усвоение письма. М. : Просвещение, 1999. 122 с.
24. Корнев А.Н. Нарушения чтения и письма у детей: учебно-методическое пособие. М. : ИД «МиМ», 1997. 286 с.
25. Куровець Т. Особливості корекційної роботи при дизартрії. : метод. реком. *Дефектолог.*2008.№ 6.С. 18-23.
26. Курошина Е.Е. Формирование лексической системности у детей с общим недоразвитием речи. *Логопедия: методические традиции и новаторство* / под ред. С.Н. Шаховской, Т.В. Волосовец. М. Издательство Московского психолого-социального института, 2003. С.148-152.
27. Лазарева І.А. Особливості прояву оптичної дисграфії у молодших школярів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету*: Серія соціально-педагогічна. Випуск VII / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2007. С. 43-46.
28. Лалаева Р.И. Нарушение письменной речи. М. : Просвещение, 1989. 164 с
29. Лалаева Р.И. Нарушения чтения и пути их коррекции у младших школьников: учебное пособие. М. Просвещение, 1998. 224 с.
30. Левина Р.Е. Недостатки чтения и письма у детей (Алексия и аграфия). М. : Просвещение, 1990. 158 с.
31. Левина Р.Е. Основы теории и практики логопедии. М. : Просвещение, 1986. 245 с.
32. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. М. : Просвещение, 1989. 181 с.
33. Логопедія : підручник, друге видання, перероблене та доповнене /

за ред. М.К. Шеремет. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.

34. Логопедия: учеб. для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений / под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. М. ВЛАДОС, 2002. 680с.

35. Лурия А. Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга. М. : Академический проспект, 2000.504 с.

36. Ляпидевский С.С. Расстройства речи у детей и подростков. М. : Просвещение, 1989. 174 с.

37. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: дидактичний матеріал К. : Літера ЛТД, 2002. 104 с.

38. Мілевська О.П. Логогімнастика: навчально-методичний посібник. К-П. : ПП «Медобори - 2006», 2019.52с.

39. Мілевська О.П. До питання етіології труднощів навчання читання учнів когнітивними порушеннями. *Концептуальні шляхи реформування та розвитку педагогічних наук*. Херсон: «Молодий вчений», 2019.С.55-60.

40. Насонова В. И. Анализ психофизиологических механизмов затруднений в овладении чтением и письмом у детей с задержкой психического развития: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10. М., 1989.185 с.

41. Парфенова, Э.Б. Оптимизация процесса понимания речевого сообщения: дисс. ... канд. пед. наук: 19.00.01. М., 2001. С.205.

42. Подолання логопедичних проблем молодших школярів / упоряд.: Т. Бишова, О. Кондратюк .К. : Вид. дім «Шкільний світ», 2006.86 с.

43. Поваляева М.А. Справочник логопеда. М. : Феникс, 2006. 445 с.

44. Поплавська Н., Кримська О. Виявлення та подолання дизартрії та дислексії у дітей: метод. реком. *Дефектолог*. 2009. № 5. С. 31-35

45. Рожкова Л. А. Нейрофизиологические механизмы внимания при восприятии зрительно-вербальной информации у детей с нарушением речевого развития. *Дефектология*. 2004. № 5. С. 16-26.

46. Рубинштейн С. Л. Речь и общение. Функции речи. Развитие речи у детей. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2002. 720 с.

47. Савченко М.А. Методика виправлення вад мови у дітей. К.: Радянська школа, 1983. 168 с.
48. Садовникова И. Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников. М. : Просвещение, 1995. 256 с
49. Семенович А.В. Введение в нейропсихологию детского возраста: учебное пособие. М.: Генезис, 2005. 319 с.
50. Сєдих І.О. Вчимося писати і говорити правильно. Поради логопеда. К. : «Основа», 2007. 164 с.
51. Соботович Е.Ф. Порухення мовленнєвого розвитку в дітей та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник. К. : ІСДО. 1995. 275 с.
52. Спирина Л. Ф. Недостатки чтения у детей и пути их преодоления. Недостатки речи у учащихся младших классов массовой школы. М. : Просвещение, 1985. 167с.
53. Тарасун В.В. Логодидактика: навчальний посібник для вищ. навч.зак. К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2004. 348 с.
54. Ткач О.М. Логопедія: формування семантичних полів слів у дітей з системними порушеннями мовлення. Монографія. Кам'янець-Подільський. : ПП «Аксиома», 2019. 356с.
55. Токарева О.А. Расстройства чтения и письма (дислексии и дисграфии) / под ред. С.С. Ляпидевского. М. : Просвещение, 1989. 265 с.
56. Трошин О.В. Логопсихология : учебное пособие. М. : ТЦ Сфера, 2005. 395 с.
57. Филичева Т.Б. Основы логопедии: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / под ред. Т.Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г.В. Чиркина. М. : Просвещение, 1989.223 с.
58. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада: учебное пособие. М: МГЗПИ, 1991. 103 с.
59. Хватцев М.Е. Логопедия. М. : Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2009. 272 с.

60. Храковская М. Г. Методика восстановления и формирования двигательного навыка письма при нарушениях динамического праксиса. *Современные подходы к диагностике и коррекции речевых расстройств*. СПб. : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2001. С. 230 – 239.

61. Шулекина Ю.А. Выявление и коррекция нарушений смыслового восприятия речевого высказывания у младших школьников с общим недоразвитием речи: автореферат дис....канд. пед.наук.: 13.00.03. М., 2008. 27с.

62. Ястребова А.В. Коррекция нарушений речи у учащихся общеобразовательной школы: книга для учителя логопеда. М. Педагогика, 1984. 267 с.